

of the museum science hybrid terminological formations that arise as a result of derivation mainly from foreign language bases with the help of specific word-formation formants. The foreign language components, that serve as international terminological elements, involved in the formation of terms. It should also be noted about the presence of the mixed structures from two languages that are active in the terminological system of museum science, created by combining the bases or terminological elements. The modern Ukrainian terminological system of museum science is characterized by the genetic heterogeneity of its units, that reflected the long historical process of formation of the terminological system and the influence of various language and extra-language factors.

К e y w o r d s : Ukrainian museology term system, hybrid term, loan.

УДК 811.161.2:347.2'42

Л.А. ХАЛІНОВСЬКА

м. Київ, Україна

СЛОВСПОЛУЧЕННЯ З АД'ЄКТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ ПОЛІТИЧНИЙ У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

У статті проаналізовано словосполучення з ад'єктивом політичний та схарактеризовано семантичні зміни їхніх значень у мові сучасного політичного простору на матеріалах паперових та онлайн-видань. Закцентовано увагу на особливостях використання термінологічних словосполучень у публіцистичних текстах. Порушено питання неологічної мовотворчості та мовного конструювання в медійних матеріалах.

Ключові слова: мова українського політикуму, суспільно-політичний термін, сталі словосполучення, детермінологізація.

Суспільно-політичний дискурс, як уважає О.А. Стишов, варто розглядати як своєрідне інституційне середовище із притаманною йому субмовою – лексикою і термінологією, фразеологією, перифразами та багатьма іншими одиницями [6]. На мову сучасного політичного узусу (політичне мовлення, мова політики) впливає кілька чинників: процеси, що відбуваються в державі, ситуація у світовому політичному просторі, і, як наслідок, аналіз та оцінка вищезазначеного в медійних текстах означеної тематики. На думку О.А. Сербенської, саме в засобах масової інформації «спостерігається тенденція до явної активізації у вживанні як загальнонаукових, так і вузькоспеціальних термінів різних галузей знання. На особливості функціонування термінів у мові газети позначається дія, принаймні, двох чинників: з одного боку, діють тенденції, що властиві інформаційній і популяризаторській ролі преси, з другого, – виявляються особливості одного з рівнів термінологічної системи – структурного рівня, норми чи рівня індивідуального мовлення» [4]. Таку саму думку поділяє Г.М. Колесник, яка зазначає, що найхарактернішим явищем, що активно діє у мові сучасної української преси, є проникнення в неї елементів наукового

© Л.А. ХАЛІНОВСЬКА, 2019

стилю. Особливо це стосується публіцистичного стилю, «який з самого початку формується як певний конгломерат розмовного, художнього і наукового стилів» [1, с. 136]. Для сучасного публіцистичного інформаційного простору характерне активне використання термінів-словосполучень (далі – ТС). У науковій мові ТС – це «окремо оформлені, багатолексемні, але семантично цілісні утворення, що складаються з двох і більше компонентів» [3, с. 35]. Зазвичай у галузевих терміносистемах такі ТС тяжіють до однозначності і зміни семантики в них не відбувається, а поза межами професійного вживання вони можуть втрачати стійкість і не сприймаються як цілісна мовна одиниця.

Предметом нашої уваги стали словосполучення з ад'єктивним компонентом *політичний*, оскільки подібні термінологізовані сполуки не були об'єктом окремого дослідження. Мета пропонованої розвідки – систематизувати та описати структурно-семантичні й функціональні властивості стійких сполучень слів із названим уточнювальним компонентом. Сталість таких одиниць зумовлена постійним лексичним складом із незмінним граматичним значенням, порядком слів, активним використанням їх у мовленні. Більшість досліджуваного ілюстративного матеріалу побудовано за схемою іменник + прикметник. Серед ТС високий рівень продуктивності демонструють субстантивні словосполучення із залежним компонентом – прикметником, що виділяється атрибутивним типом смислових відношень. Їх можна позначити як словосполучення типу прикметник + іменник: *політична культура, політичний висновок, політичні чвари, політична маніпуляція* та ін. Наприклад: *...нехтування (а то й зловживання!) історичною об'єктивністю на користь політичних маніпуляцій, отожд і маніпуляцій з масовою свідомістю є вельми небезпечним для суспільства* (Д., № 70 – 71 від 19.04.2018 р.); *Головне, що не дало у 1918 р. постати українській незалежній державі – брак внутрішньої єдності, політичні чвари, анархія* (Д., № 10 від 22.01.2018 р.). Сталі словосполучення можуть формуватися за допомогою термінологічної лексики та загальноновживаних слів.

Значне поширення в суспільному мовному просторі словосполучень із ад'єктивним компонентом *політичний* призводить до появи сполук із різним типом семантичного наповнення: ТС, які вживають із незмінним термінологічним значенням, наприклад, *політична реформа* – поступова зміна інститутів політичної системи і всього суспільного ладу правовими засобами; із таким самим значенням ТС ужитий, зокрема в онлайн-виданні «Захід і культура»: *«Ніякого референдуму або перегляду вже затверджених змін до Конституції не буде, політична реформа вступить в силу з 1 січня 2006 року»*, – заявив 9 червня в Чернівцях заступник голови СПУ Михайло Мельничук (ZiK). Порівняй також терміносполучення *політичний візантизм*. Юридичний термін римського права *візантизм* позначає концепцію особливого типу відносин між Церквою і державою, де Церква й держава не протистоять одна одній, а, навпаки, взаємодоповнюють, допомагають у досягненні згоди (гармонії) і співпраці (синергії). При цьому свобода і самостійність кожного в його власній сфері не скасовується. *Візантизм* – це всеохопна влада держави, царя; церква є частиною державного механізму (цезаропапізм), цар (державна) контролює громадян, громади та церкву: *Окрім культурного розвитку, Візантія принесла й негатив – політичний візантизм, який не був сприйнятий Україною, але пиш-но розквітнув у Московії-Росії. Московіти спотворили православ'я, зробивши*

форму, а не суть основою віри, жахливий розрив із Христовим ученням демонструють і віряни, і клір (УМ, від 20.06.2018 р.).

Часто приєднання компонента *політичний* зумовлює появу стійких словосполучень із новим змістом або позитивно / негативно маркованих. Причини семантичних змін можуть бути внутрішньомовні (вплив мовного оточення, контекст), культурні, соціальні (війна, торгівля, революція, зміна уряду, утворення нових соціальних класів) тощо. Почасти виникнення таких одиниць відбувається за допомогою детермінологізації як потреби пошуку нових засобів образності. У медіа-мові наявні терміни багатьох галузей знань, які використовують із різною метою – опис подій, що відбуваються в сучасному суспільстві, популяризація науки, новітніх технологій та винаходів тощо. Донорами надходження термінологічних одиниць для нівелювання, а згодом і зміни значення лексем у словосполученнях є декілька найактивніших спеціалізованих сфер: економіка, медицина, спорт, екологія, комп'ютерні технології (*політична «тінізація»*, *політична спекуляція*, *політична гра*, *політична комедія*, *політична арена*, *політична сліпота*, *політичний інфантилізм*, *політичний вертеп* (мюзикл), *політична міфологія* та ін.). Зокрема: *Студенти Києво-Могилянської академії показали політичний вертеп, до створення якого підійшли креативно. Самі написали віршовані рядки на злобу дня, що озвучили їхні герої. Чорта, Смерть, Трьох Царів, провісника доброї новини Ангела запозичили із традиційного українського вертепу, решта героїв – із нашого політичного сьогоднішнього* (Д., № 8 від 20.01.2005); *Саме протистояння у коаліції не дає парламенту ухвалювати необхідні закони. Тож заяви лідера президентської фракції Артура Герасимова про бойкот засідань – політична спекуляція* (ZiK).

Актуальним джерелом стійких словосполучень, на думку О.А. Стишова, можуть бути лексеми й вирази з галузі медицини й охорони здоров'я, адже названа царина надзвичайно важлива в житті соціуму [6, с. 23]. Це вторинні стійкі одиниці, які внаслідок метафоризації набули нових семантико-стилістичних характеристик. Наприклад: *Не бачити, що зацікавлена в розширенні цієї дискусії, аж до протистояння через минулий польсько-український конфлікт, є саме російська пропаганда, означає проявляти політичну сліпоту* (Д., № 108, 22 червня 2016 р.); *Є такий термін не тільки в політології, а й у прикладній політиці. Коли людина чогось не хоче робити, вона хворіє і не йде на якийсь захід. От і хворобу Кличка сприйняли як політичну хворобу, – розповів Володимир Фесенко* (ZiK).

Часто фахову лексику вживають зі стилістичною метою. Під час такого нетипового для термінологічної лексики функціонування відбувається її переосмислення, яке полягає в тому, що термін або ТС поступово переходять у розряд сталих словосполучень, втрачаючи при цьому своє первинне значення. Галузеві ТС характеризуються цілісністю номінації, мають тенденцію до моносемічності, хоча у мові ЗМІ часто утворюють контекстуальні словосполучення, з повністю або частково переосмисленим значенням. Інтелектуалізація сучасних публіцистичних текстів на суспільно-політичну тематику призводить до поширення в них детермінологізованих лексем, запозичених із різноманітних галузей української науково-технічної термінології, часто з уточнювальним компонентом (прикметником чи іменником *політичний*, *політикум*), наприклад, *турбулентність* (авіаційна термінологія): *політична турбулентність*;

дивіденди, інвестиції (банківська сфера): *політичні дивіденди, політичні інвестиції*; бенефіс (театральна лексика): *політичний бенефіс*; фронт (військова лексика): *політичний фронт*; землетрус (географічний термін): *політичний землетрус*; дефолт (термін економіки): *політичний дефолт*; атмосфера, буревій (терміни метеорології): *політична атмосфера, політичний буревій*; сліпота, хвороба (медичні терміни): *політична хвороба*; слова з уточнювальним компонентом *моральний, нігілізм* (термін філософії, психології). Наприклад: *Власне кажучи, подальший розвиток подій цікавий ще й у тому контексті, які політичні дивіденди отримає <...> «губернатор» Одещини. Схоже, що акція під Верховною Радою <...>. перетворюється на його політичний бенефіс; Утім протест під Радою він може розглядати як інвестиції у своє політичне майбутнє; Внутрішньополітичний фронт проти чинного Президента, контури якого ми побачили 17 жовтня, очевидно, буде розширюватися, адже попереду – вибори глави держави (УМ, № 127 від 24.10.2017 р.); Детально розглядаються різні негативні наслідки голосування Brexit – щодо виходу Великобританії із ЄС. Проте цикл дій і реакцій на цей політичний землетрус, можливо, виявиться позитивним (Д., № 112 від 30 червня 2016 р.), Не бачити, що зацікавлена в розширенні цієї дискусії, аж до протистояння через минулий польсько-український конфлікт, є саме російська пропаганда, означає проявляти політичну сліпоту (Д., №108, 22.06.2016 р.), До парламентських виборів 2006 року ще нібито й далеко, навіть до початку офіційної виборчої кампанії, яка стартує 26 листопада. Але політична атмосфера України, в тому числі Волині, вже наскрізь просякнута виборами (ВІ); Церква (разом з більшістю російського суспільства) продовжить грати звичну роль жертви світових змов. А це означає, що і до неминучих соціальних і політичних буревіїв, що намічаються в Росії, вона, швидше за все, виявиться так само не готовою, як не була готова до кризи навколо України (DW); Схоже, велика кількість грошей не гарантує також отримання британської візи. Питанням лишається, що тепер зробить Абрамович. Вирішить він перетерпіти політичну турбулентність чи продасть «Чеслі» і повернеться в Москву? (ДТ, № 20 від 26.05. – 01.2018 р.).*

На початку ХХІ століття у текстах суспільно-політичного сегменту, як і в медійних виданнях, поживилася неологічна мовотворчість. Це виникнення неологізмів та так зване «мовне конструювання». Зокрема, впродовж 2018 року часто вживаним було слово *фейк* (англ. *fake*), що в перекладі означає підробка, фальсифікація. Вперше ця лексема засвідчена в інтернет-мережі, а потім поширилася й на решту видань. Привертає увагу надзвичайна лексична сполучуваність із цим неонімом-запозиченням, що, на нашу думку, може бути обґрунтовано своєрідною мовною модою: *фейковий кандидат, фейкові новини, фейкові листи, фейкові історії, фейк-ньос, політична фейковість та ін.* Наприклад: *Традиційні ЗМІ більше не відіграють домінуючої ролі в управлінні й визначенні порядку денного. Фейкові новини можуть досягати кількох юрисдикцій одночасно (Д., № 47 – 48 від 15.03.2019 р.); На відміну від опонентів, ми віримо в свою перемогу та перемогу всієї України. А от оточення інших кандидатів і вони самі чітко розуміють всю свою політичну фейковість тобто несправжність (Д., № 124 від 16.07.2015 р.).*

Непоодинокі приклади мовного конструювання чи «мовної гри», які автори використовують зі стилістичною метою – для увиразнення викладеного, акценту на певних його особливостях, для створення іронічного або сатиричного ефекту: *За технікою розповіді роман «2014» – таке собі польове дослідження сучасного політичного фольклору: столичного, містечкового, спальнорайонного, офісного, мітингового, застільного, ватного, крутійського, фронтового* (УМ, № 139, 21.11.2017 р.). Елементи вищезгаданої «мовної гри» інколи використовують у заголовках для їх увиразнення, своєрідної «ємності» ідеї (теми) викладеного: *Політичний зомбі-апокаліпсис. Соціологи жонглюють цифрами, журналісти – міркуваннями експертів та обивателів, політологи – переймаються технологічними ходами й інноваціями. Бо від цих виборів країні не світить нічого хорошого. З такими політиками країні світить тільки апокаліпсис* (G); *«Політична анатомія України»* (назва книги Олександра Мороза).

Періодичні видання, як слушно зауважує Т.А. Коць, завжди були випробувальною сферою для інновацій, для закріплення в загальномовному вжитку нової термінологічної, професійної, суспільно-політичної лексики, для реалізації потенційних словотвірних можливостей мови [2, с. 9].

Сучасне українське суспільство чутливо реагує на політичні процеси, що в ньому відбуваються. Як наслідок – поява слів та словосполучень, що є своєрідним лакмусом, оцінкою подій громадянами України. «У політичному дискурсі, по суті, виражається увесь комплекс взаємозв'язків між людиною та суспільством», – зазначає О.М. Чадюк [7, с. 4]. Її думку продовжує М.І. Степаненко, підкреслюючи, що «політична лінгвістика ... промовисто демонструє натеперішню політичну картину, яка стає сутнісною сторінкою української історії, переконує в тому, що мова є не тільки найважливішим засобом людського спілкування, оформлення й передавання думок та почуттів, а й одним із найваговитіших інструментів побудови демократичної держави» [5, с. 64].

Отже, вивчення динамічних тенденцій у сучасних медійних текстах суспільно-політичної тематики (виникнення неологізмів, дослідження зміни значень (переосмислення) термінів), сприятиме подальшому унормуванню мовного політичного комунікативного простору з урахуванням його антропоцентричної, поліпарадигматичної та міждисциплінарної природи.

1. Колесник Г.М. Усно-розмовне мовлення на шпальтах газети: взаємодія усного і писемного стилів мови. Київ: Наук. думка, 1982. С. 136 – 162.
2. Коць Т.А. Українське слово в пресі кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: динаміка літературної норми: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. С. 9.
3. Малевич Л.Д. Багатокомпонентні термінологічні одиниці і проблема їх кодифікації. *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. праць. Вип. VIII. Київ: КНЕУ, 2009. С. 35 – 38.
4. Сербенська О.А. Мова преси в контексті вимог перебудови: навч. посібник. Київ: УМК ВО при Мінвузі УРСР, 1989. 64 с.
5. Степаненко М.І. Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастикон: монографія. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2017. С. 64.
6. Стишов О.А. Неофраземи у суспільно-політичному дискурсі українських мас-медіа. *Studia Philologica* (Філологічні студії): Зб. наук. праць. Вип. 4, 2015. С. 20 – 23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2015_4_6.

7. Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 Київ, 2005. 20 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВЛ – онлайн-видання «Волинь. Луцьк».

Д – газета «День».

ДТ – газета «Дзеркало тижня».

ТС – термін-словосполучення.

УМ – газета «Україна молода».

DW – онлайн-видання «Deutsche Welle».

G – онлайн-видання gazeta.ua.

ZiK – Західна інформаційна корпорація.

Liudmyla Khalinovska

WORD-COMBINATION WITH ADJECTIVIZED COMPONENT *POLITICAL* IN JOURNALISTIC TEXTS

The paper analyzes word-combinations with the component *political* in journalistic texts; it characterizes semantic changes in their meaning in language of modern political sphere on the material of printed and on-line journals. The attention is paid to the specific of term-combinations use in journalistic texts. The paper also focuses on language construction and language neologisation on media materials.

Keywords: Ukrainian politic language, socio-political term, state word-combination, determinologization.

УДК 811.161.2:347.973(81'27)

I.B. ЦАРЬОВА

м. Запоріжжя, Україна

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ХАРАКТЕР СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У МОВІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано структурні моделі термінологічних словосполучень Кримінального кодексу України, утворених синтаксичним способом; визначено сутність феномену поняття «термінологічні словосполучення», акцентовано увагу на сталому характері структури термінологічних словосполучень.

Ключові слова: *структурна модель, термінологічні словосполучення, юридична мова, юридичний текст, юридичний термін.*

Розбудова правової держави, утвердження принципу верховенства права потребують, щоб право було об'єктивоване в мові адекватно й недвозначно. Треба пам'ятати, «що кожне слово закону стосується конкретної людини, її

© I.B. ЦАРЬОВА, 2019